

XXXVII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA (OTDK)
SZEGED, 2025. 04. 15–17.

**Elfeledett emlékév. Magyarországi ünnepségek Hunyadi
János halálának 500. évfordulóján**

Szekció: Humán Tudományok

TÉMAVEZETŐ

Dr. Pakó Klára
egyetemi adjunktus,
Babeş–Bolyai Tudományegyetem,
Történelem és Filozófia Kar

SZERZŐ

Bujdos Boglárka
Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Történelem és Filozófia Kar

2025

Tartalom

1. Bevezető	1
2. Kutatástörténet	2
3. Felhasznált források	4
3.1. Levéltári források	4
3.2. Korabeli sajtó.....	7
4. Az emlékév ideológiai háttere: Elekes Hunyadija.....	8
5. Oktató- és népszerűsítő anyagok.....	11
6. Az ünnepségek lezajlása Magyarországon	15
6.1. Budapesti ünnepségek	15
6.2. Vidéki ünnepségek.....	18
6.3. A celldömölki és szentgotthárdi ünnepségek.....	20
7. Hunyadi János, a népek egyesítője: mit is szolgált valójában az emlékév?.....	23
8. További kutatási lehetőségek.....	25
9. Összegzés	26
Bibliográfia.....	27

1. Bevezető

A magyar történelemkutatás népszerű témái között szerepelnek mind a Hunyadiak, mind az 1956-os forradalom. Elsőre egymástól nagyon idegennek tűnnek, azonban 1956 első felét Hunyadi János halálának 500. évfordulójára szervezett emlékév eseményei ölelik fel. Az októberi majd az azt követő események azonban ezt javarészt elmosták, és az 56-os Hunyadi-emlékév pár visszaemlékezés és rövid sajtóhír kivételével a feledés homályába merült.

Célom a kutatás során elsősorban az emlékév eseményeinek az írásos rekonstrukciója volt, illetve az ezen belül megrendezésre került kisebb és nagyobb ünnepségek feltárása és bemutatása. A megemlékezések során kiállításokat rendeztek, szobrokat avattak és más kulturális eseményeket szerveztek országszerte, aminek háttérében Magyarországon mindig a Magyar Dolgozók Pártja – továbbiakban MDP – szervezkedett.

A kutatás során több kérdés is felmerült a téma kapcsán, ami miatt a dolgozatban nem csak az emlékév lefolyását szeretném ismertetni, hanem reményeim szerint ezekre a kérdésekre is választ találni. Elsősorban célom megtudni, hogyan is nézhetett ki a programok lefolyása országszerte, mik voltak a nagyobb csomópontok helyileg a megemlékezések során, illetve milyen eszközökkel népszerűsítették ezt az országban. Budapesten a Nemzeti Múzeumban egy kiállítást is szerveztek ennek során, érdekelne milyen alapelvek és célok vezérelhették ennek létrejöttét, továbbá hogyan is nézhetett ki a kiállítás. Ezen felül pedig szeretném tudni, hogy egy ilyen kaliberű, széleskörű emlékév levezetése milyen formában illeszkedik bele az MDP kultúrpolitikájába, és valójában milyen célokat szolgálhatott ez a nagyobb képet nézve a pártnak.

Elsősorban úgy gondolom, hogy az ünnepségeket inkább politikai szándék vezérelte, nem egyszerű megemlékezések voltak. Erre először az emlékévről beszámoló sajtóban figyeltem fel, ahonnan az ünnepségek beszámolóí mellett kiderült, hogy ugyanebben az évben fokozottan aktívabban nyitott Magyarország a szomszédos országok felé gazdaságilag. Emellett pedig az emlékév „hivatalos forgatókönyvében,” amit a párt jegyzőkönyvében részleteztek, kiemelt figyelmet kapott a szervezés során a külügyi delegációk megvendégeltetése is. Úgy gondolom ezek nem egybeeső véletlenek, hanem összefüggés van köztük.

A fentiek mellett pedig szeretném kontextusba helyezni az emlékévet emlékezetpolitikai szempontból, és megvizsgálni hol is helyezkedett el egy ilyen méretű kulturális esemény a szocialista magyar kultúrpolitikában, illetve mennyire lehettek gyakoriak az emlékévek a MDP működése alatt.

2. Kutatástörténet

Habár kutatásom az 1956-os emlékévet dolgozza fel, fontos megjegyezni, hogy magának a nándorfehérvári csatának az emléke mai napig él. Az általam vizsgált év kapcsán a csata évfordulója és Hunyadi János halála sokszor rokonértelmű fogalmakként szerepel a sajtóban és a levéltári anyagban. Valójában viszont ennek kapcsán két napról van szó, július 22-ről és augusztus 11-ről. Az első dátum a nándorfehérvári viadal utolsó napja volt, ami ma hivatalosan Magyarországon a csata emléknapja.¹ Hunyadi halála azonban nem esett közvetlen egybe a csata végeztével, rövid pestises megbetegedés után – amit a viadal során kapott el – augusztus 11-én hunyt el. Ez a két időpont a későbbi, a 2000-es és 2010-es évekbeli megemlékezések kapcsán elkülönül egymástól, azonban a viadal és Hunyadi halálának emléke 1956-ban összeolvadt. Emiatt a kutatás során a felhasznált anyagok is sokszor egymás szinonimáiként használják a két eseményt.

Az emlékévet megelőzően 1952-ben jelent meg Elekes Lajos *Hunyadi* c. kötete. A monográfia végigköveti Hunyadi János életét, körbejárja a származása körüli problematikát, majd a kötet végén egy rövid kitekintést kínál Hunyadi történelmi alakjával kapcsolatban. A könyvben erősen érezhető a marxista történetírás szemlélete, ami miatt helyenként a szerző olyan tulajdonságokkal is felruházza Hunyadi Jánost, amelyekkel nagy valószínűséggel nem rendelkezett. Elekes volt az emlékév ideológiai háttérének kidolgozója, ami miatt feltehetőleg a könyv végén megjelenő tézisek és Hunyadi marxista megítélésének tényezői erősen áthatják a megemlékezések szellemét. Ezekről később bővebben szó lesz.

Közeledvén az évforduló napjához, július 22-hez, a Hunyadival kapcsolatos tanulmányok és cikkek megsokasodtak. A legtöbbet emlegetett ilyen írások egyike az *Új Hang* c. folyóiratban megjelenő Szűcs Jenő által írt szöveg, ami *Hunyadi János* címmel. Habár Szűcs írása szolgál érdekes meglátásokkal a témával kapcsolatban, nem értékelhető tudományos írásként. Hasonlóan az ebben az évben megrendezett Hunyadi János budapesti? emlékkiállítás is inkább a népszerűsítő intézkedések sorát bővíti, mintsem hogy egy tudományos munka végeredményeit ismertette volna a nagyközönséggel. A szöveg leginkább azt visszhangozza, hogy Hunyadi alakját miként használták fel a különböző korok propagandái saját szájízük szerint, aminek gyakorlatától sem Elekes, sem Szűcs munkái nem határolódtak el.

¹ Az emléknap hivatalos weboldala: <https://nandorfehervaridiadal.kormany.hu/> (hozzáférés dátuma – 2024.04.15.)

Az évforduló alkalmával több Hunyadi Jánossal kapcsolatos tanulmány is megjelent, amelyeket a *Hadtörténeti Közlemények* 4. évfolyamában, 1957-ben közöltek.² Ezek mind Hunyadi katonai pályáját, illetve életét dolgozzák fel. Úgy gondolom az emlékév szempontjából tartalmilag nem járulnak hozzá a dolgozathoz, ezért külön kiértékelésükre nem kerül sor dolgozat folyamán.

Ezt követően habár a Hunyadiakról temérdek szakirodalom jelent meg a 20. század hátralévő évtizedeiben, továbbá a 2000-e és 2010-es években, kevesük tesz említést a hajdani emlékévről.

Legkorábban 2005-ben találkozhatunk R. Várkonyi Ágnes *Akikért a harang szól. 1456 és 1956 emlékezete* c. tanulmányában a témával. A szöveg az 1956-os viszonyokat tekintve a nándorfehérvári csatával és Hunyadival kapcsolatban sokkal inkább visszaemlékezés mint kutatás, azonban megtudjuk belőle, hogy nagyjából milyen keretek között zajlott az emlékév népszerűsítése, továbbá R. Várkonyi bemutatja, hogy Hunyadi János halálát és a győztes csatát hogyan értékelték különböző korok történetírói.³ Ugyanebben az évben Lupescu Radu *Hunyadi János alakja a magyar és román történetírásban* tanulmányában néhány oldal erejéig kitér a román népszerűsítő irodalomra, ami ennek kapcsán megjelent 1956-ban és 1957-ben.

Az ünnepségek sorozatában lezajlottak szoboravatások és kisebb nagyobb kiállítások, ezek közül egyelőre csak a pécsi szobor kapcsán születtek tanulmányok. Romváry Ferenc 2014-ben *Pécs köztéri szobrai. Épületplasztikák, emlékművek, emléktáblák* c. könyvében természetesen szó esik Hunyadi János lovasszobráról is, amit 1956-ban avattak Hunyadi János halálának tiszteletére. Itt megtalálható a szobor rövid története, továbbá az erre vonatkozó technikai adatok és egyéb információk. A másik két szobor, amik Celldömölkön és Szentgotthárdon találhatóak eddig nem voltak kutatva.

Az 56-os emlékévvvel a fenn említett írásokon kívül részletekbe menően eddig nem foglalkoztak. Csak jóval később, 2006-ban és 2016-ban kerül sor ismét kiállításokra és témába vágó publikációkra újabb Hunyadi-emlékévek kapcsán, ezek részletes ismertetésére azonban nem térek ki a dolgozatban.

² HTK 1957, 401–402.

³ R. VÁRKONYI 2005, 11–23.

3. Felhasznált források

A kutatás során sokszínű forrásanyaggal volt dolgom. Az információk legjavát levéltári és a korabeli sajtó anyagából sikerült kinyerjem. A következőkben szeretném ismertetni ezeket az iratokat.

3.1. Levéltári források

Az emlékév lefolyása és a kiállítás kivitelezése kapcsán fennmaradtak az eredeti iratok erről a két tényezőről. Az első a MDP jegyzőkönyvének 1956-os iratai között találhatóak, a kiállítás szervezésének anyaga pedig a Magyar Nemzet Múzeum Központi Adattárának iratai között található.

Az MDP jegyzőkönyvet felfoghatjuk az emlékév „hivatalos forgatókönyvéként,” amelyben részletesen kidolgozták, hogyan is fognak zajlani az ünnepségek.

A jegyzőkönyvből kiderül, hogy a legnagyobb ünnepségeket Budapestre és Pécsre tervezték.⁴ Pécsen az ünnepségek alkalmából került leleplezésre Pátzay Pál *Hunyadi János* szobra is, amire 1951-ben a *Szabad Művészet* folyóirat 5. évfolyamának 7. számában pályázatot írtak ki. A július elsején megjelent cikk szerint a népművelési minisztérium írta ki a pályázatot a következő feltételekkel. Először is minden magyar szobrászművészt meghívnak a nevezésre, azonban fenntartották a jogot, hogy külön is felhívjanak szobrászokat a pályázatra. A második pontban leszögezik, hogy „Az emlékműnek kifejezésre kell juttatnia a nagy magyar hadvezér páratlan vitézségét és kiváló szervezőtehetségét, amellyel a nép erejét, az elnyomott, de a szabadságért önfeláldozóan harcrakész jobbagyság tömegeit összefogva győzelmesen védte meg az ország függetlenségét.”⁵ Szerepel a kiírásban továbbá a szobor tervezett anyaga – bronz kő talapzattal –, a pályaművek beadásának paraméterei. A kiírás szerint 1951. október 1-ig lehetett beküldeni a nevezéseket.⁶ Az 1944 és 1965 közötti minisztertanácsi jegyzőkönyvek között fennmaradt egy 1951-es október 19-i ülés napirendi pontjainak a jegyzete is, aminek az első pontja a „*Kossuth Lajos és Hunyadi János emlékműpályázatokra beérkezett művek elbírálására kormánybizottságok kiküldése.*”⁷ Ezek szerint október 1-ig valóban bezárult a Hunyadi lovasszobor pályázatok beküldése, és elkezdődött a beküldött munkák elbírálása.

Ezt követően az MDP jegyzőkönyvekből tudtam tájékozódni, hogy pontosan milyen programokat is terveztek a megemlékezés jegyében erre az évre. A javaslatot 1956. április 26-

⁴ MNL MDP jegyzőkönyv, 1956. május 21. 139.

⁵ *Szabad Művészet* V. évf. 7. sz. 1951. július. 336.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

án nyújtotta be Andics Erzsébet, amiben a Hazafias Népfront összefogásával a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ), a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ), a Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (TTIT), Magyar Történelmi Társulat, Népművelési Minisztérium és az Oktatásügyi Minisztérium szervezte meg az országszerte tartatott ünnepségeket. Eredetileg tizenhárom pontba foglalták össze, hogy miket is terveztek erre az alkalomra.

Az első pontban leszögezik, hogy az emlékév „elvi irányítása” a Hunyadi János Emlékbizottság feladata, aminek az elnöke Szabó Pál, a titkára Székely György, további tagjai pedig Andics Erzsébet, Darvas József, a honvédség által két kijelölendő tábornok, Elekes Lajos, Kardos Tibor, Mód Aladár, I. Tóth Zoltán és Pátzay Pál. Emellett megtudhatjuk azt is, hogy Elekes Lajos dolgozta ki az évforduló „téziseit,” és hogy az ünnepségeket a „nemzetköziség szellemében” kell lebonyolítani. A fentebb felsorolt szervek mellett a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT), a Nemzeti Múzeum, az Országos Levéltár, a Néprajzi Múzeum és a Képzőművészek Szövetsége is részt vett a szervezésben, amiknek a kijelölt tagjaiból Operatív Bizottságot alakítottak, ennek a főosztálynak a vezetője pedig Varga Edit volt.⁸

A második pontban több részletre is kitérnek, ahol megemlítik, hogy ki kell adni egy olyan füzetet, amit a helyi rendezvényeken lehet majd értékesíteni/osztogatni. A megjelenését július hónapra tervezik, aminek tartalmaznia kell *„irodalmi szelvényeket [...] melyek a magyar és délszláv szomszédos népek irodalmában mutatja be Hunyadi alakját, harcait.”*⁹ A jegyzőkönyvből nem derül ki további információ a kiadványt illetően, azonban az OSZK állományában található egy 1956-ban megjelent füzet, amit Kiss Károly állított össze *Hunyadi János emlékezete* címmel. Ezen felül kihangsúlyozzák a pécsi ünnepséget is, és kiemelik, hogy Pátzay szobrát ott kell majd leleplezni. Az ünnepség alkalmára helyi bizottságot kell alapítani az iratok szerint, amit az Emlékbizottságnak kell felügyelni. A költségeket a pécsi tanácsnak kell biztosítania.¹⁰

A harmadik pontban foglalkoznak Nemzeti Múzeumba rendezett kiállítás néhány részletével. A megrendezésével a Nemzeti Múzeum, az Országos Levéltár, a Magyar Történelmi Társulat, a Néprajzi Múzeum és a Képzőművészetek szövetsége volt megbízva. A „kiállítás munkáinak vezetésével” Mód Aladár volt megbízva, a nyitást pedig augusztus 11-re tervezték.¹¹ A kiállítás további részleteiről később fogok bővebben szót ejteni.

⁸ MNL MDP jegyzőkönyv, 1956. május 21. 138–139.

⁹ MNL MDP jegyzőkönyv, 1956. május 21. 139.

¹⁰ Uo.

¹¹ MNL MDP jegyzőkönyv, 1956. május 21. 139–140.

A negyedik, ötödik, hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik pontokban a megemlékezések helyszíneiről és az ott tervezett eseményekről van szó az iratban. A központi ünnepségeket (negyedik pont) augusztus 11-én kezdték meg a fővárosban, az akkori Néphadsereg Színházban (mai Vígszínház¹²).

A koszorúzásokkal kapcsolatban (ötödik pont) csak annyit jegyeztek meg, hogy a Hunyadi János vonatkozású emlékeknél rövid ünnepséget kell tartani, és a nagyobb vidéki városokban hasonlóan kell eljárni, amit a megyei szervei rendeztek meg, ugyanúgy szabadtéri színpadokon (hetedik pont).¹³ A rádióban és a sajtóban is kellett népszerűsíteni az emlékévet (tizedik és tizenegyedik pont). A Hazafias Népfront és az Újságírók Szövetsége kellett tartsanak egy sajtótájékoztatót az ünnepség előkészületeiről és jelentőségéről, amit június második felében tartottak meg.¹⁴

A tizenkettedik pont a külföldi meghívottakra vonatkozik. Eszerint a pont szerint román, jugoszláv, bolgár és albán Népfront és Arcvonal küldöttségeit hívták meg az augusztus 11-én tartott megemlékezésekre.¹⁵ Később a sajtóból kiderül, hogy valójában több országból érkeztek delegációk, mint amiket a jegyzőkönyvben tárgyaltak.

Egy másik dokumentumban Vég Béla további javaslatokat tett a külföldi meghívottak fogadtatásával kapcsolatban. Az irat szerint augusztus 10-én díszvacsorán vennének részt a meghívottak a Vörös Csillag szállóban, augusztus 11-én pedig a parlamentben fogadnák őket, ahonnan átvonulnának az Operaházi estre majd a kiállítást megtekinteni a Nemzeti Múzeumban.¹⁶

A tervezetet el is fogadták, mint határozatot pár apróbb módosítással. Kitérnek például arra, hogy az országban az egyház köreiben megrendezett ünnepségeket, amik a csata másik vezéralakjának, Kapisztráni Szent Jánosnak állítanak emléket, a lehető leghatékonyabban el kell nyomni.¹⁷

Mint a fennebbiekből is kiderül, széleskörű szervezés állt az emlékév megtartása mögött, azonban, hogy ebből valójában mi valósulhatott meg a sajtóból és korabeli fényképekről derülhet csak ki. A kiállítás rendezőkönyvében található adatokat a későbbiek folyamán, a budapesti ünnepségek részénél fogom ismertet.

¹² SZÉKELY 1994.

¹³ MNL MDP jegyzőkönyv 1956. május 21. 140.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ MNL MDP jegyzőkönyv 276-53, 30.

¹⁷ MNL MDP jegyzőkönyv 1956. május 21. 3.

3.2. Korabeli sajtó

A jegyzőkönyv és rendezőkönyv önmagukban kevésnek bizonyulnak arra, hogy összeállíthassam az ünnepek lefolyását. A további információk végett a korabeli sajtó anyagát használtam fel, aminek segítségével betekintést kaphattam Hunyadi alakjának megítélésben két ellentétes szemszögből is. Ennek tárgyalása során el kell különítenünk egy szocialista és egy egyházi viszonyulást Hunyadi örökségéhez.

Az egyházi sajtóban jellemzően kiemelik azt is, hogy a nándorfehérvári csata „győzelmének elővívője” a III. Callixtus pápa által kiadott *Bulla Orationum* volt.¹⁸ Ez az állami médiában sehol sem szerepel, annál inkább viszont alá ássák Kapisztrán János szerepét a csatában.¹⁹ Fontosnak tartom itt röviden megjegyezni azonban, hogy a két történés – nándorfehérvári viadal és a bulla kiadása – között valójában negyvennégy év telt el. Míg a nándorfehérvári csata idején, 1456-ban III. Callixtus pápa bullája általánosságban véve a keresztes hadjáratok sikeréért rendelte el a háromszori harangozást június 29-én, addig kifejezetten a nándorfehérvári csata tiszteletéért csak 1500-ban jelenik pápai bulla VI. Sándor pápa rendeletére.²⁰

A *Katolikusok Magyar Vasárnapja* hasábjain Hunyadinak legtöbbször a keresztény mivoltát hangsúlyozták. A nándorfehérvári csata megnyerése ezáltal nem csak a Magyar Királyság fennmaradását biztosította, hanem Európa és a kereszténység megmaradását is. A vallásos hangvétel miatt ezen felül pedig nem csak a nándorfehérvári csatára és Hunyadi János halálára emlékeztek meg, hanem a déli harangszóra is.²¹

A *Katolikusok Magyar Vasárnapját* forgatva láthatjuk milyen nagy kaliberű megemlékezés sorozatot tartott az amerikai magyarság – kifejezetten az Ohióban élő közösségek, mivel itt publikálták a lapot – az emlékév kapcsán. Többek közt év elején meghirdettek egy irodalmi és zenei pályázatot is, ami az emlékév témája köré épült,²² bélyegzőket árusítottak „*The 500th Angelus Bells Hails HUNYADI'S Valor*” c. felirattal²³ és több számban Hunyadi életével foglalkozó irodalmi műveket jelentettek meg – például Bölcsey

¹⁸ *Új Ember* XII. évf. 31. sz. 1956. július 29. 1.

¹⁹ *Kanadai Magyar Munkás* XXVII. évf. 1. sz. 1956. július 2. 10.

²⁰ ERŐS 2010, 50.

²¹ *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 5. sz. 1956. január 29. 4.

²² *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 1. sz. 1956. január 1. 1.

²³ *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 5. sz. 1956. január 29. 5.

Ödön *A nándorfehérvári győzelem* c. írása négy részben jelent meg az újságban egymást követő hetekben január 1-től január 22-ig.²⁴

Az évfolyam utolsó száma, amiben említik az emlékévet november 18-án jelent meg. Ebben párhuzamot vonnak az 56-os forradalom harcosai és a nándorfehérvári hősök között, akik ugyanúgy a magyar szabadságért és az ország fennmaradásáért küzdenek egy elnyomó hatalommal szemben.²⁵ Ez a tendencia, hogy a korabeli politikai viszonyok és a csata között párhuzamokat alkotnak, nem itt jelenik meg először a lapban. A Szezei-válság kapcsán is találkozunk ezzel, ahol elmondásuk szerint a híreket hallgatva „égett ember félelmével gondolunk a tűzre, egyben hallgatjuk a magunk nemzeti múltjának az üzenetét is. Hunyadi Jánosra és Kapisztrán Szent Jánosra gondolunk.”²⁶

Az állami finanszírozású sajtóban Hunyadi János kapcsán újra és újra kihangsúlyozzák szerény származását, és a tömegek, a parasztok egyesítőjeként tekintenek rá. Szűcs Jenő *Hunyadi* c. írásában is, ami az *Új Hangban* jelent meg ez a szemlélet figyelhető meg. Habár a szöveg elején kiemeli, hogy szomorú – és már-már elítélendő –, hogy minden történelmi kor kisajátítja és a saját szájízére formálja Hunyadi alakját, ugyanitt ő sem távolodik el ettől a viselkedéstől. Az „übermensch” vezér alakja, aki a népért és a népért halt itt Szűcs szövegében is áldozatául esett a korszak történelemszemléletének. Talán az egyik lemegepőbb kijelentése, hogy Hunyadi passzívan viszonyult a feudalizmus rendszeréhez és annak kötöttségeihez.²⁷

Noha egyik Hunyadi-kép sem mentes az adott csoportok saját elfogultságaitól, érdekes képet adnak arról, hogy hányféleképpen is viszonyultak a nándorfehérvári csata egyik leghíresebb hőséhez 20. század ezen szakaszában. A sajtó mellett az eseményekről fotódokumentáció is készült, ami ha sokkal több információval nem is szolgál, de segít vizualizálni az eseményeket (*1. táblázat*).

4. Az emlékév ideológiai háttere: Elekes Hunyadija

A „forgatókönyv” első pontjában már találkozunk az emlékév ideológiai téziseinek kidolgozásának fontosságával. Ezzel a feladattal Elekes Lajost bízta meg a pártvezetőség, aki a

²⁴ *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 1. sz. 1956. január 1. 4.; *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 2. sz. 1956. január 8. 4.; *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 3. sz. 1956. január 15. 4.; *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 4. sz. 1956. január 22. 4.

²⁵ *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 46. sz. 1956. november 18. 2.

²⁶ *Katolikus Magyarok Vasárnapja* LXIII. évf. 34. sz. 1956. augusztus 19. 1.

²⁷ SZÜCS 1956, 54.

Hunyadi János Emlékbizottság tagja is volt. Hogy megérthessük pontosan milyen elvek alapján dolgozhatta ki Elekes a megemlékezés téziseit, az 1952-ben megjelent *Hunyadi János* c. kötetéhez kell fordulnunk.

Miskolczy Ambrus a könyvet a „Hunyadi kutatás csúcs és mélypontja”²⁸ szerint tartotta számon. Az utolsó fejezetet olvasván érezhetjük, hogy miért is emlegette így Miskolczy a könyvet. A fejezeten erősen érződik a marxista történetírás hatása, ami miatt Hunyadiból a kötet végén a „dolgozó népek hőseit” faragja, ráerőszakolva a feudális társadalmi berendezkedésre a marxista nemzetfogalmat.

Hunyadi erényei közt említi, hogy sokkal tisztábban látta saját korának problémáit, mint a többi nemes. Ő kizárólag a nép érdekeit követte, hogy megmentse a nemzetet, a hazát, így „a nagy vezér kifejezi a kor égető szükségleteit, a haladó osztály, a nép, a milliók érdekeit. Ebben áll a vezér ereje.”²⁹ Ezt követően részletekbe menően sorolja miben is rejtett Hunyadi ereje, gyakorta saját magát ismételve. Kiemeli, hogy egyetlen célja a haza, a „dolgozó nép” megvédése és a török visszaverése, aminek harcai során nem félt a népre támaszkodni a többi báróval szemben. Hunyadi nem csak a nép megmentőjeként, de egyfajta pozitív ellentétként van lefestve a magyar nemesség többi tagjával szemben.

Elekes Hunyadi Jánosa továbbá nem akar szövetségre lépni a törökkel, mint a többi nemes, nem akarja kiszolgáltatni hazáját.³⁰ Ezek a törökellenes csaták mint „igazságos háborúk” vannak kiértékelve, aminek elvét Sztálintól veszi át a szerző: <<*Az igazságos háborúk fogalmát Sztálin elvtárs [...] a következőképpen határozta meg: „... igazságos, nem hódító, hanem felszabadító háború, melynek célja vagy a nép védelme külső támadás és leigázási kísérletek ellen, vagy a nép felszabadítása...”*>> Itt kiderül a szerző – és az őt irányító párt – szándéka egy pillanatra. Párhuzamot von a korabeli viszonyok és Hunyadi János kora között, ami nem az első és nem az utolsó ilyen megszólalása a fejezet során. A párhuzam a magyar kommunista párt saját hatalmának legitimációját szolgálja.³¹ Csakugyan, mint Hunyadi János, ők is a nép szabadságáért küzdenek, ezért harcolnak. A nemzeti érdekek kihangsúlyozása, gyakran nemzeti hősök „segítségével” gyakori módszer volt a kommunista vezetés kommunikációjában. Gyurgyák János szerint ezzel leplezni akarták, hogy Magyarország hosszú időre elvesztette függetlenségét, és Moszkva irányítása alá kényszerült. Habár „nemzeti retorikát” ültettek gyakorlatba mind a nyilvános beszédek, mind a történetírás kapcsán, ennek

²⁸ MISKOLCZY 2020, 232.

²⁹ ELEKES 1952, 480.

³⁰ ELEKES 1952, 481–483.

³¹ MISKOLCZY 2020, 239.

valójában semmi köze nem volt a nemzeti érzésekhez főleg, hogy élesen elutasították a fasiszta megnyilvánulásokat.³²

Hiába, csak a kívülről jövő ilyen beszédet kellett elutasítani, hisz mindaddig amíg a párt érdekeit tudta szolgálni a nemzeti érzéseket erősítő beszéd, addig meg volt engedve. Nem véletlen tehát, hogy a kötet is Rákosi beszédének egy idézetével zárul, ami az MDP II. Kongresszusán hangozz el: „*Most, amikor visszanyertük nemzeti függetlenségünket, most még sokkal inkább, mint eddig, elérkezett az ideje, hogy visszanyúljunk Hunyadi, Rákóczi, Kossuth, Petőfi éltető és erőt adó hagyományaihoz.*”³³

Mind amellet, hogy Elekes sikeresen átformálta a marxista történetírás szájízére Hunyadi alakját, internacionális hőst is faragott belőle.³⁴ Alakjának kiértékelése során kiemelt helyet kap, hogy Hunyadi nem csak saját népét, a magyar népet mentette meg újra és újra a töröktől, hanem egész Délkelet-Európát. Kiváltképp a szerbek és Szkander bég szerepét hangsúlyozza a törökellenes harcok kapcsán, folyamatosan figyelve arra, hogy itt a délkeleti szomszédok jobbágyait említse, semmiképpen sem a főurakat.³⁵ Ez a narratíva a későbbiekben lesz fontos a dolgozat során, ebben a fejezetben nem térnek ki rá részletesen.

Csakugyan fontos része a történelmi alak kiértékelésének, hogyan viszonyultak Hunyadi János örökséghez kortársai és az őt követő korok történetírói. Összességében nem bocsátkozik szélsőségekbe a szerző az értékelések során, azonban érezhetően elutasítja a klerikus történetírás Hunyadi Jánosról írott szövegeit. Szerinte az egyház eltorzítja Hunyadi alakját, saját céljaira használja fel tetteinek hősiességét.³⁶ Szembe megy továbbá azzal a meglátással is, hogy Hunyadi János egy „emberfeletti ember” lett volna.³⁷ Nem csoda, mert ez ellentmondana eddigi állásfoglalásának, miszerint Hunyadi János „a dolgozó nép embere.”

Ugyanezekkel a szemléletekkel találkozunk a sajtóanyagban. Kihangsúlyozzák mekkora sikerrel tudta összehangolni a népet – a jobbágyokat – a törökök elleni harcok során, és hogy ebben a gyakorlatban egyedüli példája nem csak korának, hanem teljes társadalmi rétegének. Emellett szerepet kap a szomszédos államokkal való kapcsolat is, és az hogy hogyan és milyen formában őrizték meg Hunyadi emlékét, viszont nem bocsátkoznak a származása körüli vitákba ezen a téren. Nem meglepő módon az egyházellenes hangvétel sem marad el,

³² GYURGYÁK 2007, 504.

³³ ELEKES 1952, 509.

³⁴ MISKOLCZY 2020, 233.

³⁵ ELEKES 1952, 486–487.

³⁶ ELEKES 1952, 500–501.

³⁷ ELEKES 1952, 507.

ami miatt Kapisztrán János szerepe a török ellenes harcokban messze alul van értékelve a kormányközeli médiában. Ellenpéldát ezekre csak egyházi érdekű folyóiratokban találunk.

5. Oktató- és népszerűsítő anyagok

Az emlékév országos népszerűsítéséhez oktatóanyagok gyártását is elrendelte a párt, emellett pedig forgalomba került egy forintos bélyegek is Pátzay Hunyadi-szobrának képével.³⁸ Forrásaink sajnos nem számolnak be részletesen arról, hogy pontosan mik is lehettek ezek egy könyv kivételével, amiről azonban sokkal többet nem tudunk meg az előírt terjedelmen kívül, ami két ív, azaz harminckét oldal volt.³⁹ A leírás alapján ez a mű Kiss Károly *Hunyadi János emlékezete* c. műve lehet, azonban a kutatásom során más ilyen célú anyagokat is sikerült találnom. Egy könyvet, amit ugyanúgy Kiss Károly adott ki *Hunyadi énekek* címmel, továbbá egy diafilm tekercset ebben a témában.

A könyv a Katona Kiadó nyomtatásában jelent meg szintén 1956-ban, és a Kiss Károly által fordított délszláv népek hősénekeit tartalmazza, amiket Hunyadi Jánoshoz kötött a szerző. Ez a kiadvány azonban jóval terjedelmesebb a *Hunyadi János emlékezete* c. műnél – pontosan 343 oldalnyi szövegről van szó – ezért úgy gondolom, hogy a jegyzőkönyvben említett munka a talált anyagot tekintve a *Hunyadi János emlékezete* füzetre vonatkozik.

Habár a füzetekben nincs utalás arra, hogy ki is lehetett Kiss Károly, a mű tartalmából ítélve az 1930-ban született költőre következtethetünk Kiss költő, műfordító és publicista volt, akinek az ötvenes évektől jelentek meg művei. Ebben az időszakban kezdett foglalkozni kelet-európai népköltéssel, és rövidesen Vujicsics Sztojánnal közösen kiadták a *Zrínyi énekek* és *Hunyadi énekek* c. köteteket 1956-ban. Ezekben – a *Hunyadi János emlékezete* c. füzethez hasonlóan – szerb, horvát, szlovén, bolgár, román és macedón énekek, balladák és népdalok jelentek meg.⁴⁰

A *Hunyadi János emlékezete* c. nyolcvan oldalból álló verseskötetet a Belügyminisztérium megbízásából a Határőrség és Belső Karhatalmisták Politikai csoportfőnöksége adta ki 1956-ban. A kötet borítóján Medgyessy Ferenc Hunyadi Jánosról készített lovasszobra található. A kötet egy rövid ismertetővel nyit, amelyben kiemelik, hogy 1956 a nándorfehérvári csata és Hunyadi János halálának az 500. évfordulója. Ezt követően

³⁸ *Vas megye* XII. évf. 180. sz. 1956. augusztus 1. 6.

³⁹ MNL MDP jegyzőkönyv, 1956. május 21. 139.

⁴⁰ BÉLÁDI 1986.

tizenkilenc lírai alkotást/költeményt találunk, amelyeket Hunyadi János sírfelirata zár. A következő művek találhatóak a nyolcvan oldalas füzetben:

Szerző vagy eredet	Cím (év, ha ismert)	Terjedelem
Czuczor Gergely	Hunyadi (1833)	4–5. oldal
Arany János	Szibinyáni Jank (1855)	6–8. oldal
Nagybánkai Mátyás	História az vitéz Hunyadi János Vajdáról (1570?)	9–24. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Szibinyáni Jankó születése	25–29. oldal
ismeretlen (makedón hősi ének)	Osztozkodás	30–33. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Králjevics Márkó meg a sárkány	34–36. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Králjevics Márkó megszabadítja Szibinyáni Jankót	37–41. oldal
ismeretlen (makedón hősi ének)	Jankula meg a török csatája	42–44. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Králjevics Márkó megszabadulása	45–48. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Szekula halála	49–57. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Mladenovics Vlatkó	58. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Jankó vajda Budára hozza László király kezét	59–61. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Szibinyáni Jankó és Szmederevác Gyúrgye	62–64. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Jankó Vajda megmenekül	65–66. oldal
ismeretlen (román népballada)	Giurgulean Anna	67–70. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Lakodalom Szvilojevics Mihály udvarában	71–73. oldal
ismeretlen (szerb-horvát hősi ének)	Jankó vajda meg a budai király menyegzője	74–76. oldal
ismeretlen (makedón hősi ének)	Jankula halála	77–78. oldal
ismeretlen (makedón asszonyi-ének)	Három táncot járnak...	79. oldal
ismeretlen	Hunyadi János sírfelirata	80. oldal

Láthattuk, hogy nagy hangsúlyt kapott az emlékév témájának népszerűsítése az oktatásban is, amit a diatekercs segíthetett. Magyarországon a diafilmek nagyszámú sorozatgyártását 1948-tól a Magyar Fotó Állami Vállalat Dia-osztálya látta el, majd 1954-től pedig a Magyar Diafilmgyártó Vállalat vette át ezt a feladatot. Eredetileg csak a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat részére készítettek tekerceket, a későbbiekben azonban mesefilmeket is elkezdtek ilyen módon forgalmazni. Az 1950-es évektől, egyre gyakrabban alkalmazták politikai propaganda célokból is, így megjelent a Diahíradó műfaja.⁴¹

Az ismeretterjesztő diafilmek száma a vállalat első évtizedeiben nagyjából négyezer körül lehetett, amiket legtöbbször felnőtt előadásokon vagy iskolákban vetítettek le köznevelés céljából. Az 1956-ban megjelent *Hunyadi János* c. diatekercs is, amelynek kiadása háttérében feltehetőleg fontos szerepe volt az emlékévnek is.⁴²

Keletkezéséről annyi derül ki, hogy László Gyula írta és állította össze az ötvennyolc diát, anyagát Ruzicska Józsefné szerkesztette, és a Magyar Diafilmgyártó vállalat adta ki 1956-ban Budapesten, majd 1963-ban pedig ismét kiadták.

László Gyula (1910–1998) a magyar középkortörténet kutatás egyik kiemelkedő alakja volt. A közhalmi születésű régész fiatalkorától kezdve, a háborúk miatt megosztva élt hol Magyarországon, hogy Romániában, az ötvenes években azonban karrierjének kisebb mélypontja zajlott. A második bécsi döntést megelőzőleg Kolozsváron töltött be egyetemi tanári állást, azonban 1949 tavaszától családjával ismét Budapestre kényszerült visszaköltözni. Ott Ortutay Gyula szintén egyetemi katedrát és a Nemzeti Múzeum főigazgatói pozícióját ígérte neki. Ez a későbbiekben nem valósult meg, mert a német megszállást követő kijevis tanulmányútjai miatt fasisztának titulálta a kommunista felsővezetőség.⁴³ Ennek ellenére karrierje nem tört derékbe, de egyetemi tanári állást Budapesten csak 1957-től tölthetett be. Addig a Nemzeti Múzeumi Középkori Osztály vezetője volt, mellette pedig családja eltartása érdekében diafilmeket is festett.⁴⁴ Ezek fényében nem meglepő, hogy ő készítette el a Hunyadi Jánosról szóló diatekerceszt sem. Emellett fontos megjegyezni, hogy a későbbiekben tárgyalt budapesti kiállítás rendezése is az ő feladata volt, azonban ebben a fejezetben erre nem térnék ki részletesen.

⁴¹ A diafilm gyártás története Magyarországon. Link: <https://diafilm.hu/pages/a-diafilm-tortenete> (hozzáférés – 2024. április 15.)

⁴² Ismeretterjesztő diafilmek. Link: <https://diafilm.hu/pages/a-diafilm-tortenete> (hozzáférés – 2024. április 15.)

⁴³ BENKŐ 2012, 74.

⁴⁴ Tarján M. Tamás: *László Gyula professzor születése*. é.i. Link: <https://rubicon.hu/kalendarium/1910-marcius-14-laszlo-gyula-professzor-szuletese> (hozzáférés – 2024. április 15.)

A diákat olvasva egyértelmű a történelmi narratíva, amit népszerűsítettek: Magyarország Európa utolsó mentsvára volt a törökök elől. Az első pár diában újra és újra kihangsúlyozzák a törökök barbárságát, kezdve a vallásuk „természetétől” a portyázásaikig, amivel szembe az európai népek – kifejezetten a magyarok – felsőbbrendűként vannak beállítva.

Mai szemmel kicsit furcsának hat az agresszív ellenségkép képzése, azonban úgy gondolom, hogy ennek a háttérében is politikai indíttatás lehet. Magyarországot és Törökországot hivatalosan 1923 óta baráti szerződés köti, amit az elmúlt száz évben a szerződő felek egyik tagja sem bontott fel, természetesen azonban ez alatt az idő alatt voltak benne kisebb nagyobb törések, ezek közé tartoznak az 1950-es évek is. A probléma gyökere a Szovjetunió és a Török Köztársaság között lévő fagyos viszonyban rejlik, ami Sztálin halálát követően enyhülni látszott, de a valóságban a bizalmatlanság és ellentmondások továbbra is megmaradtak a két ország között.⁴⁵ Ebből adódólag azt feltételezem, hogy a szovjet befolyással átitatott, a magyarországi kulturális életért felelős vezetőség nem maradt mentes ezektől a megnyilvánulásoktól, még ha hivatalosan nem is mutatkoztak annyira. A régi elnyomók irányi ellenszenv tovább élt a történelemtudományban, amit László Gyula tovább örökölt diái révén – majd a kiállítás plakátjainak – szövegén. Valószínűleg nem politikai megnyilvánulás kívánt lenni ez László részéről, azonban az emlékévé megannyi kimondatlan, politikai töltöttségű megnyilvánulása mellett ezt is fontosnak tartottam kiemelni. A diák törökellenes hangneme természetesen nem vesz el a többi információ közlésének mértékétől.

A füzetet és a diafilmet vizsgálva felmerülhet a kérdés, hogy ezek mennyire érhatték el a lakosságot széles körben. Nem gondolom, hogy ez egy pontosan mérhető tényező lenne, de céljaikat tekintve úgy gondolom, ezek főleg a helyi érdekeltségű rendezvényeket szervező emberek vagy iskolai tanítók forgathatták.

Ezekon kívül más ismeretterjesztő anyagokat feltehetőleg nem igazán gyárthattak vagy adhattak ki az emlékévé folyamán. Ennek elsődleges oka lehet, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt kaptak az ünnepi események, például koszorúzások, szoboravatások, helyi érdekeltségű rendezvények. Ezeknek nagyobb súlya volt a sajtóban, mint egy verseskötetnek vagy diatekercsnek, nemutolsó sorban pedig nem ezek voltak az emlékévé fókuszpontjai. Egyszerűen eszközként szolgáltak a téma népszerűsítéséhez, ezért értelmetlen lett volna több tíz kötetet kiadni a témával kapcsolatban.

⁴⁵ HÓVARI 2023, 8.

6. Az ünnepségek lezajlása Magyarországon

A levéltári forrásokból és a sajtó anyagából látható, hogy a megemlékezések két nagy gócpontja Budapest és Pécs volt. Az előbbi lévén, hogy a főváros, a másik pedig Pátzay Pál lovasszobrának felavatása miatt. Ezek mellett országszerte kisebb nagyobb megemlékezésekre került sor a vidéki városokban és kisebb településeken egyaránt.

A sajtó feldolgozását követően megállapítható, hogy a legemlékezetesebb események az emlékév során a budapesti ünnepségek (díszest az Operaházban, Hősök terén koszorúzás, kiállítás megnyitó), a pécsi, illetve celldömölki és szentgotthárdi szoboravatások voltak, amik közül a pécsi esemény emelkedett ki a legjobban.

6.1. Budapesti ünnepségek

Az MDP jegyzőkönyvekből is kiderül, hogy a kormány közvetlen szervezése alatt álló események legjava – Pécsset leszámítva – a fővárosban zajlott. Az ünnepségek programja mellett újra és újra kihangsúlyozzák a külföldről érkezett delegáció részvételét az eseményeken. Míg a jegyzőkönyv nem bocsátkozik részletekbe menően a Nemzeti Múzeumban szervezett kiállításról, a Múzeum Főigazgatói irat anyagában fennmaradt a kiállítás rendezőkönyve. Mielőtt viszont ennek értékelésébe bocsátkoznánk, vegyük sorba időrend szerint az események lezajlását.

A fővárosi programokat az Operaházban rendezett díszest nyitotta meg augusztus 11-én, Hunyadi János halálának évfordulója napján. A *Magyar Nemzetből* és a *Hajdú-Bihari Naplóból* megtudhatjuk, hogy a nyitóünnepségen részt vett többek közt Apró Antal, Mekis József, Darvas József és Kállai Gyula.⁴⁶ Az ünnepség díszvendégei az Albániából, Bulgáriából, Csehszlovákiából, Jugoszláviából, Lengyelországból és Romániából érkezett delegációk tagjai voltak, akik név szerint „S[tefan]. Major rendkívüli és meghatalmazott csehszlovák nagykövet, A[dam]. Willmann rendkívüli és meghatalmazott lengyel nagykövet, [Dimitrie] I. Popescu rendkívüli és meghatalmazott román nagykövet, K[rasztyu]. Szojcssev rendkívüli és meghatalmazott bolgár nagykövet, P. Dishnica rendkívüli és meghatalmazott albán nagykövet és O[sman]. Djikic rendkívüli és meghatalmazott jugoszláv nagykövet”.⁴⁷ Az est nyitóbeszédét Szabó Pál mondta, ezt követően pedig felszólalt Bata István és Elekes Lajos tartott rövid

⁴⁶ HAJDÚ 190, 1

⁴⁷ *Magyar Nemzet* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 1.

előadást, mindkét beszéd szövegét lehozta a *Magyar Nemzet*.⁴⁸ Az Operaházi estet zenés műsor zárta, ahol először került bemutatásra Kodály Zoltán kórusműve a Nemzeti Dalból.⁴⁹

Ezt követően a delegációkkal együtt a párt képviselte megtekintette a Nemzeti Múzeumban létrejött kiállítást⁵⁰, a nagyközönség számára azonban ez csak augusztus 12-től volt látogatható.

A budapesti kiállítást, noha a Nemzeti Múzeumban installálták, a *Magyar Nemzet* közlése szerint közös együttműködés alapján jött létre, aminek részese volt a Szépművészeti Múzeum, az Országos Magyar Levéltár, az Iparművészeti Múzeum, a Történeti Társulat, az Országos Széchényi Könyvtár és a Hadtörténeti Múzeum.⁵¹ A fennmaradt dokumentációból kiderül, hogy valóban ezekből az intézményekből is érkezett kiállítandó anyag. Ezt további külföldről érkezett tárgyak is gazdagították, például Bécsből kölcsönkapták Szkander bég sisakjának másolatát,⁵² Romániából, Vajdahunyadról érkezett két címeres zárókő és a gyulafehérvári Hunyadi János síremlék csata jeleneteket ábrázoló oldallapjainak gipszmásolata. Habár ezeket hamarabb elkérhették, csak október 2-től kerültek a kiállítótérbe.⁵³

De milyen céllal készíthettek elő egy ilyen kaliberű kiállítást, és milyen kiállított anyag lehetett benne? A kérdés első felére a válasz a magyar kommunista párt kultúrpolitikájában rejlik. Az 1950-es évek elején a kiállítások kapcsán leszögezik, hogy „*Természettudományi, régészeti néprajzi és művészettörténeti gyűjteményeink mozgósításával sokat tehetünk dolgozó tömegeink ideológiai meggyőzéséért, a munkásosztály történelmi hivatásának ismertetéséért, a kérlelhetetlen proletár osztálypolitikának a kulturális életben való érvényesítéséért. Ezt a feladatot múzeumaink marxista-leninista szellemben rendezett kiállításainkkal érhetik el.*”⁵⁴ Ez az attitűd még az ötvenes évek közepén is érzékelhető, mint ahogy a Hunyadi emlékkiállítás kapcsán is láthatjuk majd. A Rákosi-rendszer a kulturális élet minden szféráját felhasználta saját hatalmának legitimálásához, hogy fenntartsa a hazaszerető és oltalmazó párt látszatát, ami egy „szabad országban szabad kultúrát” biztosít.⁵⁵ Ennek egyik módszere a népnevelés volt, aminek eszközei voltak a kiállítások is. Nem volt ez másképp a Hunyadi-emlékév során sem.

A kiállítás rendezésével László Gyulát bízták meg, akiről korábban a diafilm kapcsán esett szó. A rendezőkönyvet 1956. június 17-én nyújtotta be az igazgatóságnak, amit kisebb

⁴⁸ *Magyar Nemzet* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 1.

⁴⁹ UO.

⁵⁰ *Magyar Nemzet* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.

⁵¹ *Magyar Nemzet* XII. évf. 187. sz. 1956. augusztus 9. 4.

⁵² MNM Irattár, Átvételi elismervény Szkander bég sisakjának másolatáról. 1957. augusztus 29.

⁵³ *Magyar Nemzet* XII. évf. 232. sz. 1956. október 2. 6.

⁵⁴ FEITL 2018, 116.

⁵⁵ T. KISS 2013, 23.

tartalmi változtatásokat követően *Hunyadi János emlékkiállítás 1456–1956* cím alatt a július 28-án tartott megvitatása során Fülep Ferenc, a múzeum főigazgatója el is fogadott.⁵⁶ Ezt követően megkezdődött a kiállítás szervezésének gyakorlati fele is, ami során kölcsönkérték a többi fentebb említett múzeum releváns tárgyait.

A rendezőkönyvben negyvenhat számozott objektumot sorolnak fel, azonban egy elütés miatt csak negyvenöttről van szó.⁵⁷ Ezek között nem csak a muzeális tárgyak szerepelnek, hanem a kiállítás anyagát tartalmazó táblák is, amik mellet gyakran kisebb, szemléltető tárgyak szerepeltek, például fegyverek (kard, kés, török nyíl stb.) vagy metszetek (régí fametszet, fametszet a huszita háborúkról stb.),⁵⁸ amelyeket azonban a rendezőkönyv nem nevez meg pontosan. A rendezés alaprajzára sem akadtam, aminek hiányában csak nagyvonalakban, az említett termek szerint tudom csoportosítani a tárgyakat. **(2. táblázat)**

Az azonosítható tárgyakat tekintve némileg könnyebb dolgunk van. A kölcsönzési szerződések mellett, amikben szerepel a tárgyak pontos megnevezése, a rendezőkönyvben is pontosan beazonosítható néhány tárgy, például Wagner Sándor *Dugovics Titusz* c. festménye más képzőművészeti alkotások mellett. **(3. táblázat)**

Elrendezésüket tekintve tudjuk, hogy a kiállítás a Múzeum épületének Kupolatermében és a mellette lévő két kandalló helyiségben volt látható. Ezen belül a tárgyakat eszerint csoportosította László: a Kupolateremben helyezték el a híresebb Hunyadi ábrázoló képzőművészeti alkotásokat, a Hunyadi-lovasszobor pályázat legjobb nevezéseinek gipszmásolatával; a baloldali teremben a Történelmi Képcsarnok litográfiái és metszetei szerepeltek, a jobboldaliban pedig a 20. századi Hunyadi János ábrázolások.⁵⁹ Ezek önmagukban kevés információval szolgálnak arról, milyen koncepcióra kell gondolni a termek kapcsán, azonban a megnyitást követően a *Magyar Nemzetben* más, a termek „hivatalos” elnevezéseivel találkozunk. Eszerint nem is három, hanem négy teremben volt felállítva a tárlat, amelyekből az első három a „Hunyadi a képzőművészetben,” az utolsó, vagyis a baloldali teremben „Hunyadi ábrázolása a nemzeti romantikában” címet kapták. Az alaprajz hiányában azonban a tárgyak pontos elhelyezése ismeretlen, csak a rendezőkönyvből felsoroltak tudom felsorolni.⁶⁰

Szellemében a kiállítás szövege követi a diafilmben is megismert narratívát a törökkel kapcsolatban. Az ellenségkép lefestése erősen érzékelhető a kiállítás tábláin, csakúgy mint a

⁵⁶ MNM Irattár. Levél a jegyzőkönyv megvitatásáról. 1956. június 28.

⁵⁷ MNM Irattár. A kiállítás rendezőkönyve. 1956. június 17. 9.

⁵⁸ MNM Irattár. A kiállítás rendezőkönyve. 1956. június 17. 3, 9.

⁵⁹ MNM Irattár. A kiállítás rendezőkönyve. 1956. június 17. 1.

⁶⁰ MNM Irattár. A kiállítás rendezőkönyve. 1956. június 17. 3–12.

szomszédos országok Hunyadi János tiszteletének magasztalása. Ez a „kiállítás eszmei alapelvében” is megmutatkozik: „*Hunyadi a hadra kelt a magyar néppel együtt s a délkelet-európai népekkel szövetségben megvédi hazáját. Hadvezéri és államférfiúi lángelméjének olyanfajta bemutatása, amelyből világosan kitűnik, hogy megtalálta az egyetlen helyes utat, hogy feltartóztassa a török áradatot: a kor színvonalán álló állandó hadsereg mellett a veszélyben lévő hazát csak a népfelkelés, az egész nép megmozdulása mentheti meg.*”⁶¹

A sajtóhírek szerint a kiállítás pozitív fogadtatásban részesült. A tényleges népszerűségéről pontos adatokat nem lehet ismerni, csak azt, hogy az első napon 1500 látogató tekintette meg.⁶² A plakáton hirdetett dátumok szerint október 31-ig lett volna látogatható, de hogy mi történt a kiállított tárgyakkal és a kiállítással a forradalom októberi napjait követően, nem lehet tudni. A kölcsönzési szerződéseket 1957. első hónapjaiban átvételi elismervényekkel lezárták, és szó esett egy esetleges meghosszabbított újrainvitásról 1957. áprilisában, azonban ennek megvalósulásáról sincsenek adatok.⁶³ Következtetésem szerint ez az a terv már gyökereiben elhalhatott, mert az átvételi elismervények jórésze januári dátummal lezárul, továbbá a sajtóban sem találtam erre vonatkozó információkat.

Visszakanyarodva a programsorozathoz, augusztus 12-én délelőtt koszorúzási ünnepséget tartottak a Hősök terén lévő Hunyadi János-szobor előtt, ezt követően a párt jelenlevő képviselői és a delegációk Pécsnek vették az irányt Pátzay szobrának felavatására.⁶⁴ A koszorúzást archív felvételek is őrzik, amik ma az MTVA archívumában böngészhetők. A képeken megfigyelhető, hogy az ünnepségnek ezen az állomásán, ahogy a jegyzőkönyvben is olvashatjuk, kiemelkedő szerepet kapott a katonaság. Természetesen ezen a hétvégén a fővárosban sor került más, kerületi ünnepségekre is, azonban ezeken az országos szervező bizottságok tagjai nem vettek részt.

A fővárosban rendezett ünnepségről országsszerte több újság is hozott le cikkeket, azonban változatosabb beszámolókkal sajnos nem számolhatunk.

6.2. Vidéki ünnepségek

Habár valóban Budapesten koncentrálódott az ünnepségeknek a zöme, a vidéki településeken is rendeztek megemlékezéseket és előadásokat az emlékév folyamán sőt, külön figyelmet fordítottak ezek népszerűsítésére nem csak helyi, de országos szinten is. Az augusztus 11–12. hétvégére fél áron lehetett közlekedni vonattal az alábbi városokba: Békéscsaba,

⁶¹ MNM Irattár. A kiállítás rendezőkönyve. 1956. június 17. 2.

⁶² *Szabad Ifjúság* VII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.

⁶³ MNM Irattár. Szélgjegyzet az OSZK állományából kölcsönként könyvek listáján. 1957. január.

⁶⁴ *Magyar Nemzet* XII. évf. 192. sz. 1956. augusztus 15. 4.

Debrecen, Eger, Győr, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Salgótarján, Sopron, Szeged, Szekszárd, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Tatabánya, Veszprém, Zalaegerszeg. Abban az esetben, ha valaki a fentiek közül valamelyik településre látogatott, hogy részt vegyen az emlékév egyik ünnepségén, csak az egyik jegyet kellett kifizetnie, a másik árát megtérítették.⁶⁵

A vidéki ünnepségek közül messze kiemelkedett a pécsi programsorozat népszerűsítése, aminek oka Pátzay lovasszobra volt. Az itt tartott ünnepségek programját országsszerte lehozta a sajtó, a látogatók hozzávetőleges száma azonban itt sem derül ki.

Hogy miért pont Pécsre került a szobor, pontos adatunk nincs róla. Talán nem rossz feltételezés, hogy a város törökkel szembeni ellenállásának múltja miatt kerülhetett Pécsre a választás. A török hódoltság maradandó nyomot hagyott a város képén is, hiszen Pécs hallatán sokaknak feltehetőleg a főtéri mecset épülete jut eszébe.

Ezeknek megfelelően nagyszabású ünnepséget is tartottak Pécsen, aminek központjában a már említett szobor leleplezése állt. Az MDP jegyzőkönyvekben is kitérnek erre az eseményre. Kinevezik a Központi Vezetőség tagjaiból álló delegációt, akik a kormányt képviselve koszorúzni mentek a városba, kíséretükben a meghívott országok nagyköveteivel.

Ahogy említettem, a pécsi szoborra kiírt 1951-es pályázaton az első helyezést Pátzay Pál szobrászművész nyerte el. A korabeli jelentésekben így érveltek a pályamű választása mellett: *„A hatalmas paripa megtorpanó mozgása lovasának erejét érzékelteti, hatyúszerűen előreívelő nyaka pedig a szeretetet, ragaszkodást és megadást érzékelteti bennünk. A ló kifejezésével előkészítve jelenik meg a néző előtt a rendíthetetlen nyugalma, belső energiáktól sugárzó főalak. Hunyadi szinte áll a kengyelben, kiegyenesedett testének feszülő izmait eltakarja a láncing, csak karjának vezéri tartásában oldódik meg ez a félelmetes mozdulatlanúság. A vezéri fenség zártságát megbontja ez az energikusságában is lágy és emberséges arc: a jó vezér, az igazi történelmi nagyság képére ismerünk benne. Pátzay ezzel a szobrával nagymértékben hozzájárult a Hunyadi kultuszhoz: s a nagy államférfiről - hiteles portré hiányában is - valódi képet formált.”*⁶⁶ Ezek alapján Romváry is megállapítja, hogy elsődlegesen a kiválasztott történelmi alak hősies, „Übermensch” vezér alakját kívánták közszemlére helyezni, ami nem Pátzay személyes invenciója. **(4. táblázat 4.1. kép)**

Hunyadi alakját a történelem során minden kor a maga ideológiájához igazította: hol törökverő hős, hol jó keresztény, hol a kettő ötvözeteként jelenítette meg. A korszakban, ahogy Elekes könyvében is olvashatjuk, Hunyadi János katonai pályafutása szerepel kiemelt helyen,

⁶⁵ Szabad Ifjúság VII. évf. 189. sz. 1956. augusztus 11. 2.

⁶⁶ ROMVÁRY 2014, 73.

ellenben az egyház álláspontjával, ahol mint jó, hithű keresztény említik, aki nándorfehérvári győzelmet követően „pestisben halt meg nemsokára, vallásos életéhez méltó halállal.”⁶⁷ Az antiklerikus történelemszemlélet nem idegen a marxista történetírásban, ezt reflektálja a központilag diktált, sikeres, hazaszerető hadvezér képe is, ami a pécsi szobor is sugall.

Az emlékművek üzenetének célja, hogy megtestesítsék az emlékezés csomópontjait. Ez minden korban kéz a kézben jár az karhatalom által diktált ideológiával, így lehetséges, hogy minden korszak „nemzeti emlékműve” ezt reflektálja. Maradjunk Hunyadi János példájánál. Az első öt ábrázoló köztéri szobortervek már a 1840-es években elkészültek, azonban ezeknek mind elégikus hangvétele volt. Leggyakrabban a halálát jelenítették meg korábbi, nyugat-európai „hős halála” minta alapján. Ezeken mint „jó keresztény” láthatjuk, minden heroikus mozzanatot nélkülöztek a jelenetek.⁶⁸ A marxista szellemű Hunyadi-képbe azonban ez nem fért bele, ezért a hősies, dicső hadvezér képe tárulkozik elénk Pátzay művén, ahogy annak a pártvezetőség szerint is lennie kellett.

A szobornak a sajtóhírek és a pártvezetőség is sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint amit napjainkban tapasztalhatunk. Pátzay szobráról helyeztek el fotót az augusztus 12-én forgalomba kerülő a már említett bélyegre is, ami szintén az emlékévet népszerűsítette.

A szoboravatást követően szabadtéri színpadi előadások és emlékkiállítás is volt a városban a megemlékezés hétvégéjén, de ezek mibenlétéről csak kevés részlettel szolgálnak az újságok.

6.3. A celldömölki és szentgotthárdi ünnepségek

Váratlan módon, nem csak Pécsen, hanem másik két településen is avattak szobrokat az emlékév során Hunyadi tiszteletére. Mind a két helyen spontán javaslatok kapcsán került sor ezek kivitelezésére és elhelyezésére, amelyek ebből kifolyólag mind jelentőségükben, mind esztétikailag alulmaradtak a pécsi lovasszoborral szemben.

Pécshez hasonlóan, Hunyadi Jánosnak közvetlen kapcsolata nem volt se Celldömölkkel, sem pedig Szentgotthárddal. Celldömölkkel kapcsolatban több feljegyzés is fennmaradt a török hódoltság korában zajlott eseményekről, azonban egyik sem kifejezetten részletező. A 20. századot megelőzően két településről beszélhetünk, amiknek későbbi egyesüléséből jött létre a város; Kiscell és Nemesdömök. Porkolás István *Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története* (1927) c. könyvében Nemesdömölk esetében említi a legtöbbször a török hódoltság korának eseményeit. A 16–17. század folyamán többször is feldúlta a török a

⁶⁷ *Új Ember* XII. évf. 30. sz. 1956. július 22. 1.

⁶⁸ SINKÓ 1983, 185–189.

települést, azonban Hunyadi Jánossal vagy a Hunyadi-családdal való kapcsolatot egyszer sem említi.⁶⁹ Ezzel szemben a *Magyar Nemzet* 1956. augusztus 12-én megjelent számában a szoboravatás mellett említik, hogy „hiszen él még a szájhagyomány arról, miként sietett 500 évvel ezelőtt Kemenesalja népe Hunyadi toborzó szavára Nemesdömölkre, s ahogy itt beszélük, ekkor csatlakozott volna a közeli Nagysimonyi községből ama nevezetes Dugovich Titusz is, aki élete áldozásával mentette meg Nándorfejérvár bástyáit a lófarkas lobogók szégyenétől.”⁷⁰ Dugovics Titusz kapcsolatát Vas megyével többször is említik a megyei sajtóban, ugyanakkor ezeket az adatokat nem vehetjük valós értékű történelmi forrásoknak.⁷¹ Kiderül továbbra az is a cikkből, hogy a szoboravatás ötlete mindössze egy hónappal korábban született meg a Hazafias Népfront egyik tagjának ötleteként. Halász Ferenc ötletét követően a városi önkormányzat kivitelezésével másfél hét alatt született meg az alkotás, amihez Ságból érkeztek a kövek, a városi Lakáskarbantartó Vállalat szolgáltatta a kőművesmunkát, Rács-Reich Imre helybéli festőművész pedig elkészítette a szobor terveit. Ennek alkalmából a főteret, ahol ma az obelisz is áll, helyreállították és virágokkal ültették be.⁷² A cikk leírása alapján „az obeliszkyszerűen emelkedő építmény felső részét dombormű díszíti, szélespengéjű pallos s alatta a Hunyadiak címere, szablyát emelő vértezett kar, hold és csillag társaságában. Középen fehér márványtábla betűi tanúsítják, hogy a község Hazafias Népfront bizottsága emeltette az emlékművet.”⁷³ Ugyanezzel a szöveggel közölték a hírt a *Vasmegye* c. folyóiratban augusztus 14-én.⁷⁴ (4. táblázat 4.3 kép)

Úgy gondolom, hogy önmagában kevés indok egy szoborállításra csak annak a szájhagyománya, hogy egyszer feltehetőleg toborzást hajtott végre a településen Hunyadi. Emellett furcsa az is, hogy milyen rövid idő alatt álltak elő a tervvel, és mindössze egy hónap leforgása alatt a júliusban felvetett ötletet augusztusra más ki is vitelezték. Lehetséges, hogy a vidéki programok népszerűsítése kapcsán központi utasítást kaptak a megyei bizottságok, hogy lehetőségeikhez mérten igyekezzenek valami különleges eseménnyel előállni. Ez azonban csak saját feltételezés.

Szentgotthárdal kapcsolatban is a legerősebb kapcsolat csak a török ellenes harcok lehettek, azon belül is az 1664-ban a török feletti győzelemmel lezajlott szentgotthárdi csata. Ezen felül semmi nem mutat arra, hogy közvetlen kötődése lenne a településnek a

⁶⁹ PORKOLÁB 1927, 38.

⁷⁰ *Magyar Nemzet* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.

⁷¹ Dömötör Sándor: „Dugovics Titusz...” *Vasmegye* XII. évf. 171. sz. 1956. július 21. 4.

⁷² *Magyar Nemzet* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.

⁷³ Uo.

⁷⁴ *Vasmegye* XXII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 5.

Hunyadiakhoz. Az 1956-os Hunyadi-ünnepségekről is már jóval kevesebbet közöltek az újságok, mint Celldömölk esetében.⁷⁵ A megyei sajtóban egy rövid rovat erejéig ismertetik a szoborállítás körülményeit, ami a celldömölkihez hasonlóan röpké egy hónap alatt került a tervező íróasztaláról az utcára. Kocsis Sándor, a Hazafias Népfrent járási bizottságának egyik vezetője tette a javaslatot és készítette elő az anyagi háttérrel az alkotáshoz, amit később a Hunyadi utca végén lévő téren helyeztek el. A szobor terveit Mákos Ferenc készítette majd kivitelezte Löffler Vilmos kőfaragómester segítségével a "gótikus stílusban elkészített" terméskő alapra egy 80 cm-es mellszobrot.⁷⁶ Annyi információt tudunk még meg a helybéli ünnepséggel kapcsolatban, hogy augusztus 19-én leplezték le a szobrot „bensőséges ünnepségek keretében” továbbá, hogy nagygyűlést szervezett a helyi Hazafias Népfrent szervezete, amin részt vett Hodási Ede és Gerendás István vezérőrnagy, aki a megnyitóbeszédet mondta. Ebben röviden kitért az ünnepség fontosságára, reflektált az akkori bel- és külpolitikai helyzetre. Megemlíti, hogy az év folyamán közelebbi kapcsolatba került az ország Ausztriával és Jugoszláviával is.⁷⁷ (4. táblázat 4.2. kép)

Az ünnepségek sorozata azonban nem merült ki ezen a két településen a Vas megyében. További programokat szerveztek Szombathelyen, Körmenden, Nagysimonyiban, Pornóapátiban, Vaskeresztesen és Kőszeg is.⁷⁸ Legtöbbször csak kisebb előadásokkal számolhatunk, aminek keretei közt a nándorfehérvári csatáról volt szó, de a megyeszékhelyeken igyekeztek a helyi művelődési házakban vagy könyvtárakban egy időszak kiállítását berendezni, feltehetőleg azt, amit a Hadtörténeti Múzeum dolgozott ki.⁷⁹

Hajdú-Bihar megyéből is ismerünk ilyen adatokat, ahol a megemlékezések nagyobb eseményei Debrecenben zajlottak. Itt az Ady Endre Városi Művelődési Otthonban augusztus 12-én nyílt kiállítás az emlékév témájában, augusztus 13-án pedig a Központi Kultúrotthonban Hunyadi-ünnepélyt szervezett a Hazafias Népfrent városi bizottsága. Az ünnepi programot is teljességében ismertette a helyi sajtó.⁸⁰

További kisebb vidéki ünnepségekről közölnek adatokat nem csak a helyi, hanem országos sajtóban is. A *Szabad Ifjúság* is tömören beszámol például a Sztálinvárosi – ma Dunaújváros – programról,⁸¹ és a *Magyar Nemzetben* is olvashatunk kisebb helyi érdekű programról, például Győrben, Székesfehérváron, Zala megyében vagy Budapesten belül

⁷⁵ *Szabad Ifjúság* VII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 3.

⁷⁶ *Vas megye* XII. évf. 158. sz. 1956. július 6. 5.

⁷⁷ *Vas megye* XXII. évf. 197. sz. 1956. augusztus 22. 1.

⁷⁸ *Vas megye* XXII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 5.

⁷⁹ *Vas megye* XII. évf. 189. sz. 1956. augusztus 11. 3.

⁸⁰ *Hajdú Bihari Napló – Néplap* VIII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 8.

⁸¹ *Szabad Ifjúság* VII. évf. 165. sz. 1956. július 14. 2.

kerületi szervezésű programokkal.⁸² A *Vásárhely népében* is találhatunk információkat a megyei ünnepekről, többek közt Hódmezővásárhely, Makó, Szentes és Csongrád kapcsán.⁸³

7. Hunyadi János, a népek egyesítője: mit is szolgált valójában az emlékévé?

Végignézve az emlékévé tervezetét és a sajtóhíreket, azt a benyomást kapjuk, hogy egy valóban nagyméretű és széleskörben lezajlott programsorozatra kell gondolnunk, ami később, mindennek ellenére a forradalom árnyékába veszett az idők folyamán. Az újságokat lapozgatva azt látjuk, hogy a hírek között egyre gyakrabban találkozhatunk azzal, hogy Magyarország és más szovjet zónában lévő ország között nemzetközi megállapodás születik, leggyakrabban gazdasági megfontolásokból. Felmerülhet a kérdés, kizárólag Hunyadiért akartak ekkora ünnepeket rendezni vagy valami más lehetett az események háttérében? Feltételezéseim szerint az egész ünnepsorozat sokkal inkább Magyarország ötvenes évekbeli, annál is inkább a Sztálin halálát követő évekre jellemző külpolitikai és gazdasági törekvéseit kívánta szolgálni, legfőképp Jugoszlávia irányában.

A jugoszláv-magyar kapcsolatokat mindig meghatározta az éppen aktuális szovjet-jugoszláv kapcsolat, így nem meglepő, hogy az 1948 és 1953 közötti időszakban Magyarország és Jugoszlávia között erős ellentétek bontakoztak ki, amik részleges oldódása és a politikai, továbbá gazdasági kapcsolatok normalizálására csak 1953 után volt lehetőség.⁸⁴

Az azt megelőző időszakban Magyarország a jugoszláv ellenes propaganda egyik kulcsszereplője volt. A médiában lejárató kampányokat hoztak le, és az első titoista perek a szatellitállamok közül is Magyarországon zajlottak.⁸⁵ Ennek ellenére, Magyarország első volt a Jugoszlávia felé nyitó államok közt a Sztálin halálát követő enyhülés következtében. Elsősorban a határincidensek kivizsgálását kezdte meg egy magyar-jugoszláv bizottság 1953 nyaratól, ami mellett a kulturális és tudományos kapcsolatok szélesítését is el kívánták kezdeni. Habár a normalizálódás nem volt zökkenőmentes, 1956 tavaszára látszólag javulni kezdett a helyzet, aminek egyik eredménye a két ország közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fellendülése volt.⁸⁶

⁸² *Magyar Nemzet* XII. évf. 185. sz. 1956. augusztus 7. 5.

⁸³ *Viharsarok* XII. évf. 179. sz. 1956. július 31. 4.

⁸⁴ VUKMAN 2016, 1.

⁸⁵ Vukman Péter: A jugoszláv–magyar kapcsolatok 1953–1956 között. *Klió* XVI. évf. 3. sz., 2007. Link: <https://www.c3.hu/~klio/klio073/klio140.htm> (hozzáférés – 2024. április 15.)

⁸⁶ VUKMAN 2007.

Gerendás István beszéden kívül, amelyben szintén kiemelte a külpolitikai kapcsolatok felélénkülésének fontosságát, ilyen nemzetközi kezdeményezésekre példa a külföldre induló vonatok járatainak megnövekedése. A *Kanadai Magyar Munkás* 1956. augusztus 2-isműében olvashatunk erről. Eszerint „rendszeres vasúti összeköttetést állítottak fel Magyarország Jugoszlávia és Olaszország között. Heti háromszor különleges vasúti kocsijáratok indulnak Fiumébe és Velencébe. A Berlin–Prága–Budapest–Szófia és a Varsó–Budapest–Szófia vonalon közlekedő közvetlen kocsik, melyek idáig Bukaresten át közlekedtek, most Belgrádon át futnak...”⁸⁷ Ugyanebben a számban arról is beszámolnak, hogy „*Nemzetközi viszonylatban a párt következetesen folytatta a szocialista országokkal való együttműködés elmélyítésére, a különböző társadalmi rendszerű országok aktív békés egymás mellett élésének előmozdítására irányuló politikáját.*”⁸⁸ Emellett továbbá 1956. augusztus 15-től Románia és Magyarország között megszüntették a vízumkényszert.⁸⁹

Nem meglepő ezek mellett tehát, hogy az európai hőssé kovácsolt Hunyadi János képe nagyon jól illeszkedett ezekbe a politikai ambíciókba, kiváltképp, hogy a kommunista vezetés sosem határolódott el attól, hogy kulturális köntösbe rejtse hátsószándékait. A közös történelmi múlt kulcsfigurájának tisztelete jó alapot biztosított volna a jövőbeli kezdeményezéshez, amit azonban az 1956. októberi eseményei gyorsan elsöpörtek.

Felmerül egy további kérdés is, miszerint szükség volt-e a lakosság ilyen széleskörű bevonására az ünnepségekbe, ha csak a politikai szándékaikat akarták leplezni? Láthattuk, hogy nem csak központilag Budapesten és Pécsen rendeztek megemlékezéseket, hanem sokrétű helyi érdekű programra is sor került Magyarországon a Hazafias Népfront megyei bizottságainak szervezésében. Ennek célja a forradalmi hangulat levezetése lehetett Máthé Áron történész és szociológus szerint.

A nyári hónapok alatt várakozásteli hangulat uralkodott az országban. Június végén Rákosi még bőszen támadta a Petőfi Kör és Nagy Imrét, azonban Mikojan júliusban tett budapesti látogatása során Rákosi lemondott párttitkári tisztségéről, és helyette – Mikojan javaslatára – Gerő Ernőt választották a helyébe. Pár napra rá Moszkvában elfogadták „A Különleges Hadtest részvétele a társadalmi rend helyreállításában Magyarország területén” nevű titkos dokumentumokat tartalmazó javaslatot. Ezekből érezhető volt, hogy a legfelső

⁸⁷ *Kanadai Magyar Munkás* XXVII. évf. 3. sz. 1956. augusztus 2. 6.

⁸⁸ *Szabad Ifjúság* XXVII. évf. 3. sz. 1956. augusztus 2. 2.

Szabad Ifjúság VII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 3.

szovjet vezetés, a lengyel munkásfelkeléseket követően, már készülődött a további lázadások leverésére, ennek szele pedig elért a társadalom más szegmenseibe is.⁹⁰

Az emlékév ünnepségei, ezek közül is leginkább a kisebb, helyi megemlékezések feltehetőleg ezt a hangulatot igyekeztek levezetni, azonban úgy tűnik a magyar kommunista vezetőség elszámolta magát. Sem a jugoszlávokkal való viszony hivatalos rendezésére, sem pedig a forradalmi hangulat megfékezésére nem került sor.⁹¹

8. További kutatási lehetőségek

A dolgozat kapcsán igyekeztem minden felmerülő kérdése választ találni, azonban további kutatási lehetőségek kínálóztak fel a téma megismerése közben.

Elsősorban úgy gondolom a jövőre nézve érdemes lenne kibővíteni a romániai ünnepségek lefolyásával is. Az emlékév során megjelent román népszerűsítő irodalomról korábban Lupescu Radu egy 2005-ös tanulmányában beszámolt be,⁹² azonban a magyar sajtóban található elenyésző adatok mellett több feltárandó információ van a témában.

További lehetőségeket látok az a nándorfehérvári csata megemlékezésinek utóéletét tekintve Magyarországon. Érdemes lenne körbe járni, hogy a 2006-ot és 2016-ot tekintve – amik hivatalosan az 56-os forradalom emlékévei voltak – hol helyezkedik el Nándorfehérvár emlékezete a forradalom utáni emlékezetben. Kiváltképp, hogy 2006-ban a budapesti Hadtörténeti Múzeumban a nándorfehérvári csatát illetően kiállítást rendeztek az esemény 50. évfordulójára.

⁹⁰ Máthé Áron: *1956 nyara – Nándorfehérvár 500. évfordulója*. 2012. 07. 21. Link: https://huszarvagablog.hu/nandorfehervar_500_evforduloja.html (hozzáférés: 2024. április 15.)

⁹¹ Uo.

⁹² LUPESCU 2005, 410–413.

9. Összegzés

Habár kollektív emlékezetünkben 1956 hallatán a magyar történelem egyik legmeghatározóbb polgári forradalma jut eszünkbe, azt megelőzően az év teljesen másról szólt. Ekkor ünnepelték hivatalosan a nándorfehérvári csata 500. évfordulóját, aminek tiszteletére nagy kaliberű ünnepségeket rendeztek országszerte.

Szerencsénkre nagy lenyomata maradt ennek a korabeli sajtóban, továbbá az MDP jegyzőkönyveiben is találunk feljegyzéseket az emlékév lebonyolításával kapcsolatban. Ezek alapján azt állíthatjuk meg, hogy két nagy gócpontja volt az országban az ünnepségeknek; Budapest és Pécs.

A fővárosban kiállítás nyílt Hunyadi János emlékezetének tiszteletére. A Hősök terén lévő koszorúzást követően gála estet tartottak, amin környező országokból érkezett delegációk is részt vettek. Pécsen szobrot avattak a csata tiszteltére, ami Hunyadi Jánost ábrázolja lovon, aminek leleplezését természetesen széleskörű ünnepség követte. Az ország több pontján is tartottak kiállításokat, megemlékezéseket és ünnepi estéket is az emlékév kapcsán.

A sajtóból nem csak az eseményeket sikerült részlegesen feltárni, hanem arról is képet kaphatunk, hogyan viszonyultak akkoriban Hunyadi János személyéhez. Egyik oldalt volt egy vallásos töltöttségű megítélés, ami a kereszténységet megmentő hőst látta benne, akinek köszönhetően megmenekülhetett Európa a török hódoltság alól. Másrészt, a kommunista ideológiának megfelelően Hunyadi, mint a népek egyesítője, az feudalizmust megvető, emberfeletti vezér jelenik meg.

Szintén a sajtóban találhatunk információt arra, hogy az emlékévnek valamilyen másodlagos haszna is lehetett a magyar kormánynak, amiért ekkora erőbefektetéssel rendezte meg az ünnepségeket. A jegyzőkönyvben nyomatékosítják, hogy fontos kihangsúlyozni az emlékév nemzetközi jellegét, amit a folyóiratokban egymást érő nemzetközi megállapodások és más külpolitikai kapcsolatokat méltató hírek érnek. Feltételezhető ezáltal, hogy az emlékév egyfajta ürügy volt ezeknek az aktívabb mélyítésére.

Bibliográfia

Levéltári források

- MNL MDP jegyzőkönyv** Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Szervei (1946-1958), Titkárság. MNL-OL-M-KS-276-54.
- MNM Irattár** Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár, Irattár, 01-115/1956. KKO.

Felhasznált sajtó

HAJDÚ BIHARI NAPLÓ – NÉPLAP

Sz. n.: *A Hunyadi emlékünnepe*... VIII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 8.

KANADAI MAGYAR MUNKÁS

Mocsár Gábor.: *A hadak villáma*... XXVII. évf. 1. sz. 1956. július 2. 10.

Sz. n.: „*Nemzetközi viszonylatban*...” XXVII. évf. 3. sz. 1956. augusztus 2. 2.

Oláh Tibor: *Magyarország nemzetközi*... XXVII. évf. 3. sz. 1956. augusztus 2. 6.

KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA

Sz.n.: *A „Déli Harangszó*...” LXIII. évf. 1. sz. 1956. január 1. 1.

Bölcskey Ödön: *A nándorfehérvári győzelem*. LXIII. évf. 1. sz. 1956. január 1. 4.

Bölcskey Ödön: *A nándorfehérvári győzelem*. LXIII. évf. 2. sz. 1956. január 8. 4.

Bölcskey Ödön: *A nándorfehérvári győzelem*. LXIII. évf. 3. sz. 1956. január 15. 4.

Bölcskey Ödön: *A nándorfehérvári győzelem*. LXIII. évf. 4. sz. 1956. január 22. 4.

Sz. n.: „*Felhívás a világ kereszténységéhez*...” LXIII. évf. 5. sz. 1956. január 29. 5.

Sz. n.: „*A déli harangszó*...” LXIII. évf. 5. sz. 1956. január 29. 5.

Sz. n.: *A Szezei-csatorna Európa ütőere*. LXIII. évf. 34. sz. 1956. augusztus 19. 1.

Sz. n.: *Hőseink üzennek*. LXIII. évf. 46. sz. 1956. november 18. 2.

MAGYAR NEMZET

Sz. n.: „*Országszerte nagyszabású*...” XII. évf. 185. sz. 1956. augusztus 7. 5.

Sz. n.: „*A Hunyadi János-emlékünnepekre*...” XII. évf. 187. sz. 1956. augusztus 9. 4.

Parragi György: „*A hazaszeretet...*” XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 1.
M.A.: *Emlékezik az ország.* XII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.
Sz. n.: „*Hunyadi-film a filmszínházak műsorán*” XII. évf. 192. sz. 1956. augusztus 15. 4.
Sz. n.: „*A Hunyadi János emlékkiállítás...*” XII. évf. 232. sz. 1956. október 2. 6.

SZABAD IFJÚSÁG

Sz. n.: „*Hunyadi-hetet...*” VII. évf. 165. sz. 1956. július 14. 2.
Sz. n.: „*A MÁV és a GYESEV...*” VII. évf. 189. sz. 1956. augusztus 11. 2.
Sz. n.: „*Hunyadi Jánosra emlékezik az ország...*” VII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 1.
Sz. n.: „*Kiállítás a Nemzeti Múzeumban...*” VII. évf. 190. sz. 1956. augusztus 12. 3.
Sz. n.: *Vízum nélkül.* VII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 3.

SZABAD MŰVÉSZET

Sz. n.: *A Hunyadi János lovasszobor pályázata.* V. évf. 7. sz. 1951. július. 336.

ÚJ EMBER

–s –l: *Hunyadi János mai arca.* XII. évf. 30. sz. 1956. július 22. 1.
Sz. n.: „*XII. Pius pápa enciklikája...*” XII. évf. 31. sz. 1956. július 29. 1.

VASMEGYE

Sz. n.: „*Készülnek megyénkben...*” XII. évf. 158. sz. 1956. július 6. 5.
Dömötör Sándor: „*Dugovics Titusz...*” XII. évf. 171. sz. 1956. július 21. 4.
Sz. n.: „*Hunyadi János halálának...*” XII. évf. 180. sz. 1956. augusztus 1. 6.
Sz. n.: *Hunyadi-emlék ünnepség Szombathelyen.* XII. évf. 189. sz. 1956. augusztus 11. 3.
Sz. n.: *Hunyadi-ünnepségek a megyében.* XXII. évf. 191. sz. 1956. augusztus 14. 5.
Sz. n.: *Szentgotthárdon.* XXII. évf. 197. sz. 1956. augusztus 22. 1.

VIHARSAROK

Sz. n.: „*Hunyadi János halálának...*” XII. évf. 179. sz. 1956. július 31. 4.

Folyóiratok

Benkő 2012.

Benkő Elek: László Gyula kolozsvári éve, középkori régészeti és művészettörténeti munkássága. *Korunk* XXIII. évf. 2. sz. 70–74.

- Hóvari 2023.** Hóvari János: Folyamatosság, törések és változások a magyar-török kapcsolatok százéves történetében. 2013: egy korszakváltás kezdete. *Külügyi Szemle* XXII. évf. 2. sz.
- HTK 1957.** Sz. n.: Az 1956. évi Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája. *Hadtörténelmi közlemények* IV. évf. 3–4. sz.
- Lupescu 2005.** Lupescu Radu: Hunyadi János alakja a magyar és román történetírásban. *Századok* CXXXIX. évf. 2. sz.
- Miskolczy 2020.** Miskolczy Ambrus: A Hunyadi-per a történettudományban és a szépirodalomban. *Magyar Kisebbség* XXIV. évf. 1–2. sz.
- R. Várkonyi 2005.** R. Várkonyi Ágnes: *Akikért a harang szól. 1456 és 1956 emlékezete*. In: Hausner Gábor (szerk): *Acta Musei Militaris in Hungaria. A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője* 8. Budapest, Hadtörténelmi Múzeum.
- Sinkó 1983.** Sinkó Katalin: A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. *Művészettörténelmi Értesítő* XXXII. évf. 4. sz. Budapest.

Könyvek, tanulmányok

- Béládi 1986.** Kiss Károly (1930) (*Munkaközösség*). In: Béládi Miklós (szerk.): VIII. A magyar irodalom története. 1945–1975. II. A költészet. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Feitl 2018** Feitl Írisz: *Múzeumpolitika, múzeumirányítás Magyarországon 1945–1963 között*. Doktori Disszertáció. Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola.
- Gyurgyák 2007.** Gyurgyák János: *Szocialista és kommunista nemzetkonceptiók*. In: A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története. Osiris Kiadó, Budapest.

- Romváry 2014.** Romváry Ferenc: *Pécs köztéri szobrai. Épületek, emlékművek, emléktáblák.* Kronosz Kiadó, Pécs.
- Vukman 2016.** Vukman Péter: *Barátból ellenség – ellenségből barát. A magyar–jugoszláv párt- és államközi kapcsolatok (1945–1956).* In: Fejezetek a titói Jugoszlávia korai korszakából. Történelmi Levéltár Zenta, Zenta.

Internetes források

Az emléknep hivatalos weboldala: <https://nandorfehervaridiadal.kormany.hu/>
(hozzáférés dátuma – 2024.04.15.)

A diafilm gyártás története Magyarországon. Link: <https://diafilm.hu/pages/a-diafilmtortenete> (hozzáférés dátuma – 2024.04.15.)

Ismeretterjesztő diafilmek. Link: <https://diafilm.hu/pages/a-diafilm-tortenete>
(hozzáférés dátuma – 2024.04.15.)

Máthé Áron: *1956 nyara – Nándorfehérvár 500. évfordulója.* 2012. 07. 21. Link: https://huszarvagasblog.hu/nandorfehervar_500_evforduloja.html (hozzáférés – 2024. április 15.)

Tarján M. Tamás: *László Gyula professzor születése.* é.i. Link: <https://rubicon.hu/kalendarium/1910-marcus-14-laszlo-gyula-professor-szuletese>
(hozzáférés – 2024. április 15.)

Vukman Péter: A jugoszláv–magyar kapcsolatok 1953–1956 között. *Klió* XVI. évf. 3. sz., 2007. Link: <https://www.c3.hu/~klio/klio073/klio140.htm> (hozzáférés – 2024. április 15.)